

**ADRODDIAD BLYNYDDOL
PWYLLGOR LLYWODRAETHU AC ARCHWILIO
CYNGOR GWYNEDD
2022-23**

RHAGAIR GAN Y CADEIRYDD

Pwrpas yr adroddiad yma yw cyflwyno crynodeb o'r gwaith mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi bod yn ymwneud â fo dros y flwyddyn 2022-23.

Mae'n bleser gennyf gyflwyno i chi adroddiad cyntaf y Cadeirydd ar sail gofynion statudol Llywodraeth Cymru gan obeithio y bydd yn rhoi blas i chwi o sut mae'r Pwyllgor wedi mynd ati i ystyried y ffactorau anodd sydd wedi wynebu'r Cyngor dros y cyfnod a sylwadau'r Pwyllgor ar sut mae'r Cyngor wedi ymateb i'r risgiau yna yn gadarn.

Mae gan y Pwyllgor rôl amlwg i ystyried ffactorau ariannol a rheolaeth trysorlys ond mae hefyd wedi bod yn sicrhau ei hyn ynglŷn â ffactorau eraill, megis yr economi a materion cymdeithasol a lles.

Hoffwn yn gyntaf ddiolch i'r holl swyddogion sydd wedi cefnogi gwaith y Pwyllgor mewn modd trylwyr a phroffesiynol, yn paratoi adroddiadau a gwybodaeth manwl. Gall aelodau'r Pwyllgor holi a chwestiynu yn fanwl er mwyn cael sicrwydd bod trefniadau cadarn mewn lle, ar sail risg, i hyrwyddo llywodraethu a rheolaeth gadarn.

Mae cryn newid wedi bod yng nghyfansoddiad y Pwyllgor yn y flwyddyn yma yn dilyn gofynion statudol gyda'r nod o sicrhau un rhan o dri yn aelodau lleyg gyda Cadeirydd hefyd yn aelod lleyg.

Mae mwy o eglurder y flwyddyn yma am rôl y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio mewn perthynas â'r Pwyllgorau Craffu ac edrychwn ymlaen dros y cyfnod nesaf i weithio mewn partneriaeth gyda hwy.

I gloi, hoffwn ddiolch fel Cadeirydd i Aelodau Etholedig a Lleyg am y rhan allweddol maent wedi ymgymryd a fo yn y Pwyllgor . Mae nifer wedi dod i'r Pwyllgor am y tro cyntaf ac wedi bwrw i mewn i'r dasg mewn modd positif iawn. Diolch i chi am y gefnogaeth.

Wrth edrych ymlaen i 2023/24, ni rhagwelir sefyllfa gyda llai o sialens i'r dyfodol. Byddwn, mae'n debyg, yn parhau i weld pwysau mawr ar y gyllideb ac felly yn ei dro ar wasanaethau.

Pwysig fydd i bawb fod yn ystyried dulliau amgen o gyflwyno gwasanaethau a gwneud y gorau o'r cyllidebau sydd ar gael. Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn barod i wynebu 'r her i helpu'r Cyngor yn ei dasg.

Mrs Sharon Warnes

Cadeirydd y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio

CYFLWYNIAD

1. Mae gan y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio rôl barhaus yn y drefn o ddarparu llywodraethu dda. Pwrpas craidd y pwyllgor yw darparu sicrwydd annibynnol ar ddigonolrwydd y fframwaith reoli risg a'r amgylchedd reolaeth gysylltiol, craffu annibynnol o berfformiad ariannol ac anariannol yr awdurdod i'r graddau y mae'n effeithio ar ei amlygiad i risg ac yn gwanhau'r amgylchedd reolaeth, ac i oruchwylio'r broses adrodd ariannol.
2. Wrth gyflawni ei waith, mae'r Pwyllgor yn rhoi sylw i ganllawiau gwahanol gyrff a sefydliadau allanol gan gynnwys CIPFA.
3. Yn ôl Datganiad Sefyllfa CIPFA i Bwyllgorau Archwilio mewn Awdurdodau Lleol a'r Heddlu (2022), diben y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yw:

Darparu ffocws annibynnol a lefel uchel ar ddigonolrwydd trefniadau llywodraethu, risg a rheoli. Mae rôl y pwyllgor yn sicrhau bod digon o sicrwydd ynghylch risg a rheolaeth lywodraethu ac felly yn rhoi mwy o hyder i bawb sy'n gyfrifol am lywodraethu bod y trefniadau hynny'n effeithiol.

CYFNOD YR ADRODDIAD

4. Mae'r adroddiad hwn yn cwmpasu gwaith y Pwyllgor am y cyfnod rhwng cyfarfod blynyddol y Cyngor ar 19 Mai 2022 a'r cyfarfod blynyddol ar 4 Mai 2023. Cynhaliwyd 6 cyfarfod o'r Pwyllgor yn ystod cyfnod dan sylw:

[30 Mehefin 2022](#)

[8 Medi 2022](#)

[13 Hydref 2022](#)

[17 Tachwedd 2022](#)

[26 Ionawr 2023](#)

[9 Chwefror 2023](#)

AELODAETH Y PWYLLGOR

5. Mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn cynnwys 12 Cynghorydd ar sail cydbwysedd gwleidyddol, ynghyd a chwe 'aelod lleyg', sef person nad yw'n aelod o awdurdod lleol.
6. Roedd presenoldeb yr aelodau yn y cyfarfodydd fel a ganlyn:

Cadeirydd (Aelod Lleyg)

	30/06/2022	08/09/2022	13/10/2022	17/11/2022	26/01/2023	09/02/2023
Sharon Warnes	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Is-Gadeirydd (Aelod Lleyg)

	30/06/2022	08/09/2022	13/10/2022	17/11/2022	26/01/2023	09/02/2023
Hywel Eifion Jones	✓	✓	✓	✓	✓	✓

Cynghorwyr

	30/06/2022	08/09/2022	13/10/2022	17/11/2022	26/01/2023	09/02/2023
Cyng. Elfed Wyn ap Elwyn	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyng. Menna Baines	x	✓	✓	✓	✓	✓
Cyng. Jina Gwyrfai	✓	x	✓	x	✓	✓
Cyng. Medwyn Hughes	✓	✓	x	x	✓	✓
Cyng. John Brynmor Hughes ¹	✓	✓	x	✓		
Cyng. Meryl Roberts	✓	✓	x	x	✓	✓
Cyng. Richard Glyn Roberts	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyng. Huw Rowlands	✓	✓	x	✓	✓	✓
Cyng. Paul Rowlinson	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyng. Angela Russell	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Cyng. Rob Triggs	✓	✓	✓	x	x	✓

Aelodau Lleyg

	30/06/2022	08/09/2022	13/10/2022	17/11/2022	26/01/2023	09/02/2023
Carys Edwards ²						x
Clare Hitchcock	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Rhys Parry	✓	✓	✓	✓	✓	✓

¹ Wedi ymddiswyddo o'r Pwyllgor yn Ionawr 2023

² Wedi ei phenodi gan y Cyngor Llawn yn Rhagfyr 2022

SWYDDOGAETHAU'R PWYLLGOR

7. Yn unol â Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 Rhan 6, Pennod 2 rhaid i Cyngor Gwynedd sefydlu pwyllgor llywodraethu ac archwilio gyda rhai swyddogaethau mandadol, ac mae ganddo hefyd yr hawl i gyflawni unrhyw swyddogaethau addas eraill.
8. Mae Cyfansoddiad Cyngor Gwynedd yn pennu'r canlynol fel swyddogaethau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio:

Swyddogaeth na all fod yn gyfrifoldeb i'r Weithrediaeth

Y ddyletswydd i gymeradwyo datganiad awdurdod o'i gyfrifon, ei incwm, a'i wariant a'i fantolen neu ei gofnod o dderbyniadau a thaliadau (yn ôl fel y digwydd) yn unol â Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru) 2014.

Swyddogaethau mandadol o dan fesur llywodraeth leol (Cymru) 2011

Mae'r pwyllgor yn gyfrifol am gyflawni'r swyddogaethau statudol canlynol o dan Adran 81 Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 (fel y diwygiwyd) :

- (a) arolygu materion ariannol yr awdurdod a chraffu arnynt,
- (b) llunio adroddiadau a gwneud argymhellion mewn perthynas â materion ariannol yr awdurdod,
- (c) adolygu ac asesu trefniadau'r awdurdod ar gyfer rheoli risgiau, rheolaeth fewnol, asesu perfformiad a llywodraethu corfforaethol,
- (ch) llunio adroddiadau a gwneud argymhellion i'r awdurdod ynghylch digonolrwydd ac effeithiolrwydd y trefniadau hynny,
- (d) adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ymdrin a chwynion mewn modd effeithiol
- (e) llunio adroddiadau a gwneud argymhellion mewn perthynas a gallu'r awdurdod i ymdrin a chwynion mewn modd effeithiol.
- (f) arolygu trefniadau archwilio mewnol ac allanol yr awdurdod, ac
- (g) adolygu'r datganiadau ariannol a lunnir gan yr awdurdod.
- (ng) Gweithredu swyddogaethau Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ym Mhennod 1 o Ran 6 o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 (perfformiad prif gynghorau a'u llywodraethu).

Swyddogaethau Eraill

Bydd y pwyllgor hefyd yn gyfrifol am gyflawni'r swyddogaethau canlynol :-

(i) hybu rheolaeth fewnol, gan sefydlu amserlen i adolygu rheolaeth, datblygu diwylliant sydd yn milwrio yn erbyn twyll ac adolygu gweithdrefnau cyllidol;

(ii) canolbwyntio adnoddau archwilio'r Cyngor trwy gytuno ar gynlluniau archwilio a monitro darpariaeth archwilio;

(iii) monitro perfformiad archwilio trwy sicrhau gwaith swyddogion o fewn amserlenni, sicrhau bod adroddiadau archwilio yn cael eu cyhoeddi yn brydlon ac yr ymatebir iddynt yn yr un modd, monitro cwblhau'r cyfrifon a sicrhau y gweithredir argymhellion archwilio;

(iv) ystyried sylwadau a phryderon am wasanaethau unigol ar lefel sirol, ar sail adroddiadau gan y swyddogion o'r Cyngor neu Archwilio Cymru a monitro ymateb a gweithrediad ar argymhellion neu ganfyddiadau'r adroddiadau.

GWAITH Y PWYLLGOR YN YSTOD 2022/23

Adolygu a chymeradwyo'r datganiadau ariannol a lunnir gan yr awdurdod

9. Yn ei gyfarfod ar 30 Mehefin 2022, cymeradwyodd y Pwyllgor gyfrifon terfynol Harbyrau Gwynedd am y flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2022, oedd yn cwmpasu Cyfrif Incwm a Gwariant Refeniw 2021 / 22 yn ogystal â'r Ffurflen Flynyddol ar gyfer y Flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2022 (yn amodol ar archwiliad gan Archwilio Cymru).
10. Cyflwynwyd Datganiad o Gyfrifon drafft cyn archwiliad 2021/22 Cyngor Gwynedd i'r Pwyllgor yn ei gyfarfod ar 8 Medi 2022. Nid oes gofyn statudol i aelodau etholedig gymeradwyo'r fersiwn drafft o'r Datganiad o Gyfrifon. Er hynny, ystyrir bod cyflwyno'r datganiad drafft i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio er gwybodaeth yn arfer da i'w ddilyn, ac yn gyfle i'r aelodau holi swyddogion ariannol am y cynnwys ac arfogi eu hunain gyda gwybodaeth berthnasol er mwyn ystyried risgiau perthnasol, a materion eraill fydd yn destun archwiliad, yn eu cyd-destun.
11. Oherwydd amseriad cwblhau'r archwiliad o'r cyfrifon, cynhaliwyd cyfarfod arbennig o'r Pwyllgor ar 26 Ionawr 2023 er mwyn derbyn y Cyfrifon Terfynol am y Flwyddyn a ddaeth i ben 31 Mawrth 2022 a'r archwiliad perthnasol. Ar ôl ystyried adroddiad Archwilio Cymru ar y cyfrifon (adroddiad "ISA 260"), penderfynodd y Pwyllgor:
  - Derbyn a chymeradwyo Adroddiad 'ISA260' gan Archwilio Cymru ar gyfer Cyngor Gwynedd
  - Derbyn a chymeradwyo Datganiad o'r Cyfrifon 2021/22 (ôl-archwiliad)
  - Cadeirydd y Pwyllgor i ardystio'r Datganiad o Gyfrifoldebau am y Datganiad o'r Cyfrifon
  - Cadeirydd y Pwyllgor ynghyd â'r Pennaeth Cyllid i ardystio'r Llythyr Cynrychiolaeth yn electroneg.

Arolygu materion ariannol yr awdurdod, craffu arnynt, gan lunio adroddiadau a gwneud argymhellion

Gwariant Refeniw

12. Mae'r Pwyllgor wedi derbyn adroddiadau rheolaidd ar sefyllfa ariannol yr awdurdod yn ystod y flwyddyn. Yn ei gyfarfod ar 30 Mehefin 2022, cyflwynwyd adroddiad Alldro Refeniw ar y Cyfrifon Terfynol 2021/22 er mwyn i'r Pwyllgor allu derbyn gwybodaeth, ystyried unrhyw risgiau sy'n deillio o'r gwir wariant ac incwm yn erbyn cyllideb 2021/22, a chraffu penderfyniadau'r Cabinet yng nghyswllt rheoli cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau. Roedd yr adroddiad yn manylu ar wariant y Cyngor yn 2021/22, sefyllfa alldro tanwariant neu orwariant yr adrannau unigol, a'r rhesymau am hynny.
13. Yn ogystal ag ystyried y sefyllfa alldro ar ddiwedd y flwyddyn ariannol, cynhelir adolygiadau ffurfiol o sefyllfa'r gyllideb refeniw yn ystod y flwyddyn, ar ddiwedd Awst a diwedd Tachwedd. Cyflwynwyd adroddiadau ar adolygiad diwedd Awst 2022 i'r Pwyllgor ar 13 Hydref 2022, ac adroddiadau ar adolygiad diwedd Tachwedd 2022 i'r cyfarfod ar 26 Ionawr 2023. Ar yr achlysuron hyn penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiadau gan nodi'r sefyllfa a'r risgiau yng nghyswllt cyllidebau'r Cyngor a'i adrannau, a bu i'r Pwyllgor gytuno gydag argymhellion y Cabinet er mwyn ymdrin â'r sefyllfa o or-wariant oedd yn cael ei ragweld erbyn diwedd y flwyddyn ariannol.

Rhaglen Gyfalaf

14. Ar 30 Mehefin 2022, cyflwynwyd Adolygiad Diwedd Blwyddyn (Sefyllfa 31 Mawrth 2022) Rhaglen Gyfalaf 2021-22. Prif ddiben yr adroddiad oedd cyflwyno'r rhaglen gyfalaf diwygiedig ar ddiwedd y flwyddyn ariannol (sefyllfa 31 Mawrth 2022), a chymeradwyo'r ffynonellau ariannu perthnasol. Penderfynodd y Pwyllgor dderbyn yr adroddiad, nodi'r risgiau perthnasol a chefnogi penderfyniad y Cabinet yn ei gyfarfod ar 14 Mehefin 2022.
15. Cyflwynwyd adroddiadau ar adolygiad diwedd Awst 2022 o'r rhaglen gyfalaf i'r Pwyllgor ar 13 Hydref 2022, ac ar adolygiad diwedd Tachwedd 2022 i'r cyfarfod ar 26 Ionawr 2023 er mwyn derbyn y wybodaeth, ystyried y risgiau ynglŷn â'r Rhaglen Gyfalaf, a chraffu penderfyniadau'r Cabinet.

Rhaglen Arbedion

16. Ynglwm â'r adolygiad o sefyllfa'r gyllideb refeniw, mae'r Pwyllgor hefyd wedi derbyn adroddiadau ar wahân yn ystod y flwyddyn ar allu'r Cyngor i wireddu ei gynlluniau arbedion. Cyflwynwyd adroddiadau cynnydd ar wireddu cynlluniau arbedion i'r Pwyllgor yn ei gyfarfodydd ar 13 Hydref 2022 a 26 Ionawr 2023 fel bod modd i'r Pwyllgor ystyried risgiau cyffredinol sy'n deillio o'r llithriadau, a chraffu penderfyniadau'r Cabinet yng nghyswllt y Trosolwg Arbedion.
17. Oherwydd y bwlch ariannol mae'r Cyngor yn ei wynebu dros y blynyddoedd nesaf, yn bennaf yn sgil chwyddiant llawer uwch na'r hyn oedd wedi ei ragweld, bu'n rhaid iddo ddatblygu cynlluniau arbed newydd ar gyfer blwyddyn ariannol 2023/24 ymlaen, a hynny ar fyrder. Cyflwynwyd adroddiad gan Arweinydd y Cyngor i gyfarfod y Pwyllgor ar 9 Chwefror 2023, yn gofyn i'r Pwyllgor ystyried priodoldeb y broses o adnabod yr

arbedion, a chyflwyno sylwadau i'r Cabinet eu hystyried cyn dod i benderfyniad yn eu cyfarfod ar 14 Chwefror. Roedd y Pwyllgor yn glir nad rôl y Pwyllgor oedd mynegi barn ar beth ddylai maint yr arbedion fod neu rinweddau'r cynigion unigol oedd cael ei hargymell fel arbedion, ond yn hytrach sicrhau fod y Cabinet yn glir o'r ffeithiau sydd yn cael eu cyflwyno iddynt, fel bod y penderfyniad sydd yn cael ei gymryd yn seiliedig ar wybodaeth gadarn. Penderfynodd y Pwyllgor:

- Bod y broses o adnabod yr arbedion wedi bod yn heriol
- Bod camau rhesymol, o dan amgylchiadau heriol, wedi eu cymryd i lunio'r Cynllun Arbedion
- Bod yr arbedion a gynhigiwyd yn rhesymol a chyraeddadwy
- Bod y risgiau a'r goblygiadau'r penderfyniad yn glir
- Bod yr adroddiad yn ddigonol i alluogi'r Cabinet i wneud penderfyniad ar y Cynllun Arbedion yn ei gyfanrwydd
- Cyflwyno sylwadau o'r drafodaeth ar yr adroddiad i'r Cabinet eu hystyried wrth drafod Arbedion 2023/24 yn eu cyfarfod ar 14 Chwefror 2023.

18. Fodd bynnag, nodwyd fod angen amlygu'r risg o beidio cyflawni cynlluniau yn well, a bod angen amlygu na fydd yr arbedion yn cael effaith anwastad ar draws y Sir.

Rheolaeth Trysorlys

19. Yn unol â threfniadau llywodraethu da yn ogystal â gofynion statudol, mae'r Pwyllgor wedi derbyn diweddariad ar weithgareddau Rheolaeth Trysorlys y Cyngor ddwywaith y flwyddyn. Cyflwynwyd adroddiad ar wir ganlyniadau rheolaeth trysorlys y Cyngor 2021/22, yn erbyn y strategaeth a gymeradwywyd gan y Cyngor Llawn ar 4 Mawrth 2021, i gyfarfod 30 Mehefin 2022. Yn dilyn hynny, derbyniwyd adroddiad Rheolaeth Trysorlys Hanner Blwyddyn 2022-23 yng nghyfarfod 17 Tachwedd 2022. Pwrpas yr adroddiad hwn oedd diweddaru'r Pwyllgor am wir weithgarwch Rheolaeth Trysorlys y Cyngor yn ystod y flwyddyn ariannol gyfredol.

Gosod Cyllideb

20. Wrth agosáu at ddiwedd y flwyddyn ariannol, bu'r pwyllgor yn ystyried adroddiad ar Gyllideb 2023/24 ar 9 Chwefror 2023 er mwyn craffu'r wybodaeth cyn i'r Cabinet argymell cyllideb 2023/24 i'r Cyngor llawn. Rôl y Pwyllgor yn y cyd-destun hwn oedd craffu'r wybodaeth gan sicrhau bod y Cabinet a'r Cyngor yn glir o'r ffeithiau sydd yn cael eu cyflwyno iddynt fel bod y penderfyniad yn seiliedig ar wybodaeth gadarn. Ar ôl ystyried yr adroddiad a'i atodiadau, penderfyniad y Pwyllgor oedd derbyn yr adroddiad gan nodi'r cynnwys, derbyn priodoldeb ariannol y cynigion a'r risgiau perthnasol a chyflwyno sylwadau o'r drafodaeth ar yr opsiynau i'r Cabinet eu hystyried wrth drafod Cyllideb 2023/24 yn eu cyfarfod ar 14 Chwefror 2023.

21. Nid oedd unrhyw bwynt penodol roedd y Pwyllgor yn ystyried fod angen dwyn sylw'r Cabinet na'r Cyngor Llawn iddo. Fodd bynnag, adroddwyd i'r Cabinet a'r Cyngor Llawn fod pwyntiau wedi codi yn ystod y trafodaeth y Pwyllgor ar y materion canlynol:
- Defnydd o falansau, cronfeydd a reserfau
  - Cyflogau Athrawon
  - Cyd Bwyllgor Corfforedig
  - Rhagolygon ar gyfer 2024/25
  - Defnydd y Premiwm Treth Cyngor.
22. Hefyd yng nghyfarfod 9 Chwefror 2023 bu'r Pwyllgor yn ystyried Strategaeth Gyfalaf 2023/24 (yn cynnwys Strategaethau Buddsoddi a Benthlyg), a hynny er mwyn ystyried unrhyw risgiau sy'n codi o'r strategaeth cyn cyflwyno i'r Cyngor Llawn ei dderbyn. Roedd y cyflwyniad roedd aelodau'r Pwyllgor ar 3 Chwefror gan Arlingclose, ymgynghorwyr rheolaeth trysorlys y Cyngor, yn hynod ddefnyddiol wrth ymgymryd â'r dasg yma. Derbyniwyd yr adroddiad gan nodi'r wybodaeth a'r risgiau perthnasol, a cefnogwyd bwriad yr Aelod Cabinet Cyllid i gyflwyno'r Strategaeth i'r Cyngor Llawn am gymeradwyaeth ar 2 Mawrth 2023.

Hybu rheolaeth fewnol; Adolygu ac asesu trefniadau'r awdurdod ar gyfer rheoli risgiau, rheolaeth fewnol, asesu perfformiad a llywodraethu corfforaethol, gan lunio adroddiadau a gwneud argymhellion

Adroddiadau Archwilio Mewnol

23. Pwrpas Gwasanaeth Archwilio Mewnol y Cyngor ydi “Rhoi hyder i’r dinesydd a'r Cyngor am amgylchedd reolaeth a threfniadau llywodraethu'r Cyngor trwy adrodd yn annibynnol a gwrthrychol i’r Pennaeth Cyllid a’r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio.
24. Mae adroddiadau archwilio mewnol yn arf pwysig felly i alluogi’r Pwyllgor i gyflawni ei swyddogaeth o adolygu ac asesu trefniadau'r awdurdod ar gyfer rheoli risgiau a rheolaeth fewnol.
25. Mae mwyafrif adroddiad Archwilio Mewnol yn gosod canlyniad y gwaith i un o bedwar categori o lefel sicrwydd, fel a ddangosir yn y tabl isod:

LEFEL SICRWYDD	UCHEL	Gellir datgan sicrwydd o briodoldeb gan y gellir dibynnu ar y rheolaethau mewnol mewn lle i gyflawni amcanion.
	DIGONOL	Mae rheolaethau mewn lle i gyflawni amcanion ond bod agweddau lle gellir tynhau ar y trefniadau i liniaru’r risgiau ymhellach.
	CYFYNGEDIG	Er bod rheolaethau mewn lle, mae angen gwella cydymffurfiaeth â’r rheolaethau a/neu gyflwyno rheolaethau newydd i leihau’r risgiau mae’r gwasanaeth yn agored iddynt.
	DIM SICRWYDD	Ystyrir bod y rheolaethau mewn lle yn annigonol gyda methiant i gyflawni amcanion.

26. Derbyniodd y Pwyllgor ddiweddariad ar waith archwilio mewnol am y cyfnod o 31 Ionawr 2022 hyd 31 Mai 2022 yng nghyfarfod y Pwyllgor ar 30 Mehefin 2022. Amlygwyd bod 16 o archwiliadau’r cynllun wedi eu cwblhau a bod 4 adroddiad wedi eu rhyddhau ar ffurf drafft. O’r adroddiadau oedd wedi eu cwblhau, roedd 5 wedi derbyn barn “sicrwydd uchel”, 7 wedi derbyn “sicrwydd digonol” a 4 “sicrwydd cyfyngedig”.
27. Cyflwynwyd adroddiad pellach i’r Pwyllgor ar 9 Chwefror 2023 yn diweddaru’r Pwyllgor ar waith archwilio mewnol am y cyfnod o 1 Mai 2022 hyd 25 Ionawr 2023. Amlygwyd bod 24 o archwiliadau’r cynllun wedi eu cwblhau ac wedi ei gosod ar lefel sicrwydd uchel, digonol neu gyfyngedig. O’r adroddiadau oedd wedi eu cwblhau, roedd 8 wedi derbyn barn “sicrwydd uchel”, 11 wedi derbyn “sicrwydd digonol” a 5 “sicrwydd cyfyngedig”.
28. Rhoddwyd sylw i’r holl gynnyrch yma yn eu tro gan y Pwyllgor. Lle roedd sicrwydd cyfyngedig, gwnaethpwyd cais am wybodaeth ddilynol er mwyn caniatáu i’r Pwyllgor gyflawni ei ddyletswyddau.

Adroddiadau Archwilwyr Allanol

29. Ar 8 Medi 2022 cyflwynwyd adroddiad Archwilio Cymru *Taliadau Uniongyrchol ar gyfer Gofal Cymdeithasol i Oedolion i'r Pwyllgor*, a mynychodd yr Uwch Reolwr Busnes o'r Adran Oedolion, Iechyd a Llesiant er mwyn manylu ymhellach ar gynnwys yr adroddiad. Roedd y Pwyllgor yn cydnabod fod hwn yn faes cymhleth, ond roedd yn derbyn fod gan y Cyngor raglen waith yn ei le.
30. Cyflwynwyd Adroddiad Archwilio Cymru *Llamu Ymlaen i'r Pwyllgor* ar 17 Tachwedd 2022. Roedd yr adroddiad yn ystyried sut mae'r Cyngor yn cryfhau ei allu i drawsnewid, addasu a pharhau i ddarparu gwasanaethau, gan gynnwys y rhai a ddarperir mewn partneriaeth gyda rhanddeiliaid allweddol a chymunedau. Cyflwynwyd hefyd ymateb gan y Cyngor i argymhellion Archwilio Cymru.
31. Casgliad yr adroddiad oedd fod y Cyngor "yn gweithio'n frwd ar ei brosiect Trefniadau Gweithio i'r Dyfodol ac yn datblygu'r weledigaeth a chynlluniau ar draws yr holl wasanaethau ond bydd edrych ymhellach i'r dyfodol yn cryfhau ystyriaeth y Cyngor i'r egwyddor datblygu cynaliadwy".
32. Penderfynwyd derbyn ymateb Cyngor Gwynedd i argymhellion yr adroddiad.
33. Cyflwynwyd canlyniad dau archwiliad i gyfarfod 9 Chwefror 2023, sef *Trefniadau ar gyfer ymateb i Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 a Diweddariad ar Gynnydd Datgarboneiddio*. Yn yr un cyfarfod, derbyniodd y Pwyllgor ymateb rheolwyr y Cyngor i argymhellion yr archwiliadau hyn. Derbyniodd y Pwyllgor yr adroddiadau, ac ymateb y rheolwyr iddynt.

Datganiad Llywodraethu Blynyddol

34. Un o orchwylion blynyddol y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ydi adolygu a chymeradwyo'r Datganiad Llywodraethu Blynyddol drafft. Mae'r datganiad, er nad yn rhan o'r cyfrifon, yn ddogfen statudol ac angen ei chyhoeddi gyda'r cyfrifon. Yn unol â Rheoliadau Cyfrifon ac Archwilio (Cymru) a Chod Ymarfer CIPFA mae'n rhaid i bob Awdurdod Lleol sicrhau bod datganiad o reolaeth fewnol yn ei le. Y Prif Weithredwr ac Arweinydd y Cyngor sydd yn arwyddo'r datganiad er bod angen cymeradwyaeth gan y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio, ac mae gan y Pwyllgor rôl allweddol yn gwirio a herio ei gynnwys.
35. Cyflwynwyd Datganiad Llywodraethu Blynyddol Cyngor Gwynedd ar gyfer 2021/22 i'r Pwyllgor ar 30 Mehefin 2022. Ar ôl herio ei gynnwys a gwneud arsylwadau ar rai o'r sgoriau risg, penderfynwyd cymeradwyo'r datganiad ac argymhell bod Arweinydd y Cyngor a Prif Weithredwr y Cyngor yn ei arwyddo.

Premiwm ar Dreth Cyngor Ail Gartrefi ac Anheddau Gwag Hir-Dymor

36. Cyflwynwyd adroddiad i'r Pwyllgor ar 17 Tachwedd 2022 ynglŷn â'r newid deddfwriaethol o amgylch y Premiwm Treth Cyngor ar eiddo gwag hirdymor ac eiddo sydd wedi eu meddiannu'n achlysurol ("ail gartrefi"), a sut dylai'r Cyngor ymateb i hwnnw.
37. Roedd y Pwyllgor yn glir nad ei rôl oedd mynegi barn ar yr hyn dylai lefel y Premiwm fod, ond i sicrhau fod y Cabinet a'r Cyngor yn glir o'r ffeithiau sydd yn cael eu cyflwyno iddo, fel bod y penderfyniad sydd yn cael ei gymryd yn seiliedig ar wybodaeth gadarn. Roedd disgwyl i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio fodloni ei hun fod y dystiolaeth oedd wedi cael ei gasglu, ac oedd wedi ei gyflwyno yn yr adroddiad yma a'i atodiadau, yn ddigonol i alluogi'r Cabinet a'r Cyngor ddod i benderfyniad rhesymol ar sail yr wybodaeth fyddai'n yn cael ei gyflwyno iddynt. Credwn fod y Pwyllgor wedi cyflawni ei ddyletswydd yn hyn o beth; ar ôl herio cadarn, derbyniwyd bod y wybodaeth yn yr adroddiad a'r atodiadau yn cydymffurfio gyda'r canllawiau statudol a gofynion deddfwriaethol. Gwnaeth y Pwyllgor sawl cynnig i'r Cabinet eu hystyried wrth benderfynu ar argymhelliad i'r Cyngor Llawn wneud penderfyniad terfynol ar y lefelau premiwm, ac adroddwyd ar rhain i gyfarfodydd y Cabinet a'r Cyngor Llawn.

I adolygu ac asesu gallu'r awdurdod i ymdrin a chwynion mewn modd effeithiol, gan lunio adroddiadau a gwneud argymhellion

38. Cyflwynwyd Adroddiad Blynyddol Cwynion a Gwella Gwasanaeth 2021/22 i'r Pwyllgor ar 17 Tachwedd 2022.
39. Ar ôl ystyried cynnwys yr adroddiad, roedd y Pwyllgor yn derbyn bod trefniadau a pherfformiad y Cyngor yng nghyswllt ymdrin â chwynion a gwella gwasanaeth yn effeithiol iawn. Serch hynny, gwnaethpwyd penderfyniad ffurfiol bod yr adroddiad, i'r dyfodol, yn cael ei gyflwyno i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio cyn y Cabinet fel bod modd i sylwadau ac argymhellion y Pwyllgor yn cael eu hystyried wrth dderbyn yr adroddiad yn ffurfiol.
40. Yn ogystal â hynny, gwnaethpwyd rhai awgrymiadau fydd angen ystyriaeth bellach cyn cyflwyno adroddiadau i'r dyfodol:
  - Cynnwys sylw ar yr effaith gadarnhaol mae cwynion yn cael ar berfformiad Cyngor
  - Cynnwys crynodeb o'r prif feysydd / meysydd datblygol sydd yn derbyn cwynion
  - Categorioidio neu osod cyd-destun ehangach ar gyfer yr adrannau hynny sydd yn derbyn y mwyafrif o gwynion, fel bod modd deall yr amgylchiadau
  - Y Cadeirydd i ail ymweld â chyfrifoldebau'r Pwyllgor. Yn benodol, mae angen ystyried os oes angen i'r Pwyllgor, yn unol â gofynion Mesur 2011, roi trosolwg dros holl adrannau'r Cyngor, gan gynnwys Gwasanaethau Gofal ac Addysg sydd â threfn statudol eu hunain.

Arolygu a monitro trefniadau archwilio mewnol ac allanol yr awdurdod

Rhaglen Waith Archwilio Mewnol

41. Cyflwynwyd Siarter Archwilio Mewnol i gyfarfod y Pwyllgor ar 30 Mehefin 2022, sef y cyfarfod cyntaf yn dilyn etholiadau'r Cyngor ym Mai 2022. Yn unol â gofynion Safonau Archwilio Mewnol y Sector Gyhoeddus 2013 (diwygiedig 2017) rhaid llunio Siarter Archwilio Mewnol gyda chynnwys y Siarter yn cyfarch Nodyn Gweithredu Llywodraeth Leol (2019) a gyhoeddwyd gan CIPFA. Cyfrifoldeb y Pwyllgor yw cymeradwyo'r siarter.
42. Yn ystod y drafodaeth ddilynol nodwyd gan aelodau'r Pwyllgor fod y siarter yn crynhoi rôl y Pwyllgor yn dda, a'i fod yn safonol ac yn hawdd i'w ddilyn. Penderfynwyd derbyn yr adroddiad a chymeradwyo'r Siarter Archwilio Mewnol.
43. Un o'r adroddiadau mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ei dderbyn er mwyn cyflawni ei ddyletswydd o arolygu a monitro trefniadau archwilio mewnol y Cyngor ydi Adroddiad Blynyddol Pennaeth Archwilio Mewnol. Derbyniodd y Pwyllgor yr adroddiad perthnasol i 2021/22 i'w gyfarfod ar 30 Mehefin 2022.
44. Roedd yr adroddiad hwn yn mynegi barn Archwilio Mewnol ar amgylchedd rheolaethol gyffredinol o fewn yr Awdurdod yn ystod 2021/22 gan ddarparu cyfryw farn archwilio mewnol blynyddol i'r Awdurdod. Mae'r Pwyllgor yn derbyn na all sicrwydd fyth fod yn llwyr ac y mwyaf y gall gwasanaeth archwilio mewnol ei ddarparu i'r Cyngor ydi cyngor rhesymol nad oes gwendidau mawr yn y system gyfan o reolaeth fewnol.
45. Roedd y Pwyllgor yn cydnabod fod 2021/22 yn flwyddyn anodd ac anarferol i'r gwasanaeth. Adroddwyd bod Covid-19 wedi cael effaith sylweddol ar yr Awdurdod yn ei gyfanrwydd ac ar waith Archwilio Mewnol ac fel y mwyafrif o wasanaethau'r Cyngor roedd swyddogion Archwilio Mewnol yn gweithio o adref. Ni fu'n bosib cynnal archwiliad lle byddai angen ymweld â'r sefydliad oherwydd canllawiau a chyfyngiadau Llywodraeth Cymru. Nodwyd hefyd bod swyddogion Archwilio Mewnol wedi cynorthwyo Gwasanaeth Profi, Olrhain a Diogelu a bod rhai swyddogion hefyd wedi cynorthwyo'r gwasanaeth Budd-daliadau i ddelio gyda phrosesau Taliadau Cymorth Hunanynysu.
46. Er yr anawsterau a brofwyd gan y Gwasanaeth, roedd y Pwyllgor yn gyfforddus yn derbyn yr adroddiad yn unol â gofynion Safonau Archwilio Mewnol y Sector Gyhoeddus am y flwyddyn ariannol 2021/22.
47. Yn yr un cyfarfod, cymeradwyodd y Pwyllgor Strategaeth Archwilio Mewnol a'r Cynllun Archwilio Blynyddol ar gyfer 2022/2023, gan wneud rhai argymhellion pellach. Wrth wneud hynny, roedd y Pwyllgor yn derbyn bod gan y cynllun hyblygrwydd i sicrhau y rhoddir sylw i unrhyw faterion a ddaw i'r amlwg, ac y byddai unrhyw addasiadau / newidiadau i'w cymeradwyo gan y Pwyllgor.
48. Derbyniodd y Pwyllgor ddiweddariad ar y cynnydd ar waith y cynllun archwilio yn ei gyfarfod ar 9 Chwefror 2023. Cyfeiriwyd at statws y gwaith ynghyd â'r amser a dreuliwyd ar bob archwiliad. Cymeradwywyd addasiadau sylweddol i'r cynllun er mwyn adlewyrchu'r adnoddau oedd wedi bod ar gael i'r gwasanaeth yn ystod y flwyddyn.

Rhaglen Waith Archwilio Cymru

49. Cyflwynwyd adroddiad ar raglen waith ac amserlen Archwilio Cymru ynghyd â diweddariad ar berfformiad hyd ddiwedd Mawrth 2022 i gyfarfod 30 Mehefin 2022. Roedd yr adroddiad yn cyfeirio at y gwaith lleol, rhanbarthol a chenedlaethol oedd wedi ei gwblhau (gan AC a rheoleiddwyr eraill) ynghyd â chrynodeb o'r prif negeseuon gan nodi statws darnau amrywiol o waith oedd yn ymddangos o dan y penawdau canlynol:
- Gwaith Archwilio Ariannol
  - Gwaith Archwilio Perfformiad
  - Astudiaethau cenedlaethol llywodraeth leol sydd wedi eu cynllunio/ar y gweill
  - Estyn
  - Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC)
  - Adroddiadau cenedlaethol Archwilio Cymru ac allbynnau eraill a gyhoeddwyd ers 1 Ebrill 2021
  - Adroddiadau cenedlaethol Archwilio Cymru ac allbynnau eraill (gwaith ar y gweill/cynlluniedig)
50. Yn yr un cyfarfod, cyflwynwyd Cynllun Archwilio 2022 – Cyngor Gwynedd a Môn Gyd-Bwyllgorau gan Archwilio Cymru. Roedd yr adroddiad yn nodi'r gwaith roedd Archwilio Cymru yn bwriadu ei wneud yn ystod 2022 fel modd o gyflawni eu cyfrifoldebau statudol fel archwilydd allanol y Cyngor ac yn unol â'u rôl o dan Cod Ymarfer Archwilio. Nodwyd bod rhai o'r risgiau yn gyffredinol i'r holl Awdurdodau Lleol a dim yn benodol i Wunedd. Penderfynwyd derbyn yr adroddiad a nodi'r wybodaeth.
51. Yn dilyn hynny, cyflwynwyd diweddariad chwarterol i gyfarfodydd y Pwyllgor ar 8 Medi 2022 (chwarter 1) ac 17 Tachwedd 2022 (chwarter 2).

Swyddogaethau Deddf 2021 – Perfformiad y Cyngor

52. Mae'n ofyn statudol newydd yn unol â gofynion Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 fod y Cyngor yn cynhyrchu "adroddiad hunanasesu" sy'n nodi ei gasgliadau ynglŷn ag i ba raddau y gwnaeth y Cyngor fodloni'r gofynion perfformiad sydd wedi eu gosod allan yn y Ddeddf yn ystod y flwyddyn ariannol berthnasol. Mae'r un darn o ddeddfwriaeth yn nodi fod rhaid i'r Cyngor sicrhau bod fersiwn ddrafft o'i adroddiad hunanasesu ar gael i'w bwyllgor llywodraethu ac archwilio (Adran 91(6)).
53. Cyflwynwyd adroddiad hunanasesiad drafft ar gyfer 2021/22 i'r Pwyllgor ar 17 Tachwedd 2022. Ar ôl trafod y cynnwys, penderfyniad y Pwyllgor oedd i dderbyn yr hunanasesiad drafft, gan groesawu'r bwriad o gynnwys yr hunanasesiad yn Adroddiad Perfformiad Blyneddol y Cyngor i'r dyfodol. Fodd bynnag, roedd y pwyllgor yn awyddus i sicrhau bod yr adroddiad yn cael ei gyflwyno yn gynharach yn y flwyddyn yn y dyfodol, a'i fod yn dod gerbron y Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio cyn iddo gael ei gyflwyno i'r Cabinet.
54. Awgrymwyd hefyd fod yr adroddiad yn ystyried cynnwys cyfeiriad at y gefnogaeth a'r hyfforddiant a roddir i Aelodau Etholedig yn yr hunanasesiad.

Monitro ymateb a gweithrediad ar argymhellion archwilwyr allanol a rheoleiddwyr

55. Derbyniodd y Pwyllgor ddiweddariad ar Argymhellion a Chynigion Gwella Adroddiadau Archwilio Allanol yn ei gyfarfodydd ar 30 Mehefin 2022 a 9 Chwefror 2023. Yn unol â'i rôl statudol, mae angen i'r Pwyllgor fodloni ei hun bod trefniadau priodol yn eu lle er mwyn sicrhau bod cynigion gwella sy'n codi o adroddiadau archwilio allanol yn cael eu gwireddu.
56. Er bod y Pwyllgor yn fodlon yng nghyfarfod 30 Mehefin 2022 fod trefniadau priodol yn eu lle, fe wnaeth gais i adolygu'r allwedd i'r casgliadau, ynghyd â gosod amserlen i'r adroddiadau hynny sydd "ar waith".
57. Ymhellach, yng nghyfarfod 9 Chwefror 2023 roedd y Pwyllgor o'r farn bod 'wedi ei gwblhau' yn golygu un o ddau beth yn yr 'allwedd i'r casgliadau' ac fod felly angen amlygu pa un sydd yn berthnasol i gasgliadau'r cynigion / argymhellion hynny sydd 'wedi ei gwblhau'.
58. Fodd bynnag, ar wahân i'r pwyntiau penodol yma, roedd y Pwyllgor yn parhau o'r farn fod gan y Cyngor drefniadau derbyniol i sicrhau gweithrediad argymhellion yr archwilwyr allanol a'r rheoleiddwyr.

Ymateb y Cyngor i Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021

59. Cyflwynwyd adroddiad i gyfarfod y Pwyllgor ar 13 Hydref 2022 yn amlinellu'r cynnydd a wnaed wrth ymateb i'r gofynion newydd ar y Cyngor gan Deddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021. Roedd y Pwyllgor yn fodlon fod cynnydd boddhaol yn cael ei wneud, ond wedi penderfynu ei fod am barhau i dderbyn diweddariadau mewn cyfarfodydd dilynol.

Effeithiolrwydd y Pwyllgor

60. Yn ystod 2022/23 mae aelodau'r Pwyllgor wedi derbyn hyfforddiant penodol er mwyn eu cynorthwyo i gyflawni eu dyletswyddau:
- Rôl a dyletswyddau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio (Mai 2022)
  - Cyflwyniad gan Arlingclose (cyngorwyr Rheolaeth Trysorlys) i aelodau'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio ar y Datganiad Strategaeth Rheolaeth Trysorlys 2023/24 (*hyfforddiant ar y cyd ag aelodau'r Cabinet*) (Chwefror 2023)
  - Trosolwg ar ymarfer da o Wella Gwasanaeth o Gwynion (Chwefror 2023)
61. Gan gychwyn o'r cyfarfod ar 17 Tachwedd 2022 mae'r Pwyllgor wedi derbyn diweddariad ar y camau sydd wedi eu gwneud i weithredu ei benderfyniadau. Cred y Pwyllgor fod hyn yn gam arwyddocaol er mwyn sicrhau ei fod yn parhau i weithredu'n effeithiol.
62. Yn y gorffennol mae'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio wedi cynnal hunan-arfarniad achlysurol. Nid yw hyn wedi digwydd yn dilyn Etholiad 2022 a'r newidiadau sydd wedi eu cyflwyno yn sgil gofynion Deddf Llywodraeth Leol 2021. Bydd adroddiad yn cael ei gyflwyno i'r Pwyllgor Llywodraethu ac Archwilio yn ystod hydref 2023 yn gofyn am benderfyniad ar gynnal hunanasesiad yn y dyfodol agos.
63. Yn unol â chanllawiau a gyhoeddwyd gan CIPFA, ymhlith y materion a fydd yn cael eu hystyried wrth asesu effeithiolrwydd y pwyllgor byddai:
- Asesiad o a yw'r pwyllgor yn gweithredu yn unol â'r arferion a argymhellir yn y canllawiau hyn ac yn cydymffurfio â deddfwriaeth (lle bo hynny'n briodol).
  - Sut mae'r Pwyllgor wedi cyflawni ei gylch gorchwyl, gan gynnwys ei swyddogaethau craidd.
  - Gweithrediad y Pwyllgor, gan gynnwys y cymorth a'r hyfforddiant a ddarparwyd a sut mae aelodau wedi datblygu eu gwybodaeth a'u profiad.
  - Effeithiolrwydd y pwyllgor o ran effaith ar ansawdd llywodraethu, rheoli risg a rheolaeth fewnol, ynghyd â threfniadau archwilio boddhaol.
  - Adborth gan y rhai sy'n rhyngweithio â'r Pwyllgor.
64. Mae CIPFA wedi datblygu rhai arfau gwella gall y pwyllgor eu defnyddio i lywio ei werthusiad. Defnyddiwyd fersiynau cynharach o'r offer hyn yn y gorffennol i gynorthwyo'r Pwyllgor i asesu ei effeithiolrwydd. Petai'r Pwyllgor yn cytuno i gynnal asesiad o'r fath, bydd hwnnw wedyn yn cael ei ddefnyddio i lywio Adroddiad Blynyddol y Pwyllgor ar gyfer 2023/24.